

SIFATLI TA'LIMDA JORIY BAHOLASHNING O'RNI

Normo'minova Khulkar Abduvasiyevna
Ingliz tilini o'qitish metodikasi №2 kafedrası
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya. Baholash shunchaki o'quvchilar faoliyatini o'lchash vositasi emas; u o'qitish va o'rganishning asosiy yo'naltiruvchi vositasidir. Baholashning ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi talabalarning vaqtlarini qanday taqsimlashiga, topshiriqlarga yondashishlariga va akademik mazmun bilan shug'ullanishlariga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Zamonaviy oliy ta'limda o'quv davri oxirida o'rganishni baholash sifatida belgilangan yakuniy (summative) baholash dominant model bo'lib qolmoqda. Summativ usullar sertifikatlashtirish va javobgarlik kabi muhim maqsadlarga xizmat qilsa-da, ularning ustunligi o'qituvchilar va tadqiqotchilar orasida xavotir uyg'otdi. Xususan, joriy (formative) baholashning chegaralanganligi - ta'lim jarayonida o'rganishni qo'llab-quvvatlash uchun mo'ljallangan baholash - suboptimal ta'lim natijalariga olib kelishi mumkin. Bundan kelib chiqadiki, joriy va yakuniy baholash o'rtasidagi nomutanosiblik o'quvchilarning o'rganishiga qanchalik ta'sir qiladi va ikkalasining yanada samarali integratsiyasiga erishish uchun qanday strategiyalardan foydalanish mumkin?

Kalit so'zlar: joriy baholash, yakuniy baholash, muvozanatsizlik, o'quvchilar motivatsiyasi, o'quvchilarning faolligi

Kirish

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, baholash tuzilmasi o'quvchilarning ta'lim usullarini qo'llashiga kuchli ta'sir qiladi. Agar yakuniy baholash ta'lim jarayonida dominatlikka ega bo'lsa, talabalar eslab qolish va tanlab o'rganish kabi ta'lim olish strategiyalariga ko'proq jalb qilinadi. Ushbu yondashuvlar uzoq muddatli tushunishdan ko'ra qisqa muddatli ishlashga ustunlik beradi. Bundan farqli o'laroq, chuqur o'rganish tanqidiy tahlil, g'oyalarni birlashtirish va bilimlarni yangi kontekstlarga qo'llashni o'z ichiga oladi. Summativ baholashning ustunligi jarayonlarni emas, balki natijalarni mukofotlash orqali bunday yondashuvlarni rad etadi.

Asosiy qism

Motivatsiya - baholash dizayniga ta'sir qiladigan yana bir asosiy omil. O'z ta'lim metodini o'zi belgilash nazariyasi shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar avtonomiya, kompetentsiya va o'zaro bog'liqlikni his qilganda ichki motivatsiya kuchayadi. Formativ baholash doimiy fikr-mulohaza va takomillashtirish imkoniyatlarini taqdim etish orqali ushbu elementlarni qo'llab-quvvatlaydi. Biroq, summativ baholash asosiy e'tiborga aylanganda, motivatsiya ko'pincha yuqori baholarga erishish kabi tashqi maqsadlarga o'tadi. Bu talabalarning baholash talab erilmaydigan yoki past baholi tadbirlarda ishtirok etish istagini kamaytirishi mumkin, bu esa faollik va o'zaro ta'sirning pasayishiga olib keladi.

Yuqori darajadagi yakuniy baholashlar ham jiddiy psixologik bosimni keltirib chiqarishi mumkin. Imtihonda yiqilish xavotiri, stress va muvaffaqiyatsizlik qo'rquvi umumiy natijalardir, ayniqsa bitta baholash yakuniy bahoning katta qismini aniqlaganda. Bu omillar kognitiv faoliyatni buzishi va o'rganishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bundan tashqari, bir nechta asosiy vazifalarga baho qo'yish

strategik xulq-atvorni rag'batlantirishi mumkin, bunda talabalar sa'y-harakatlarini samarasiz taqsimlaydilar - ko'pincha so'nggi daqiqada tayyorlanish foydasiga doimiy o'qishni e'tiborsiz qoldiradilar.

Joriy baholashning eng muhim tomonlaridan biri bu o'z-o'zini tartibga soluvchi ta'limni rivojlantirishdagi rolidir. Teskari aloqa o'quvchilarga ularning taraqqiyotini kuzatish, tushunishdagi kamchiliklarni aniqlash va shunga mos ravishda o'z ta'lim strategiyalarini o'zgartirish imkonini beradi. Boud va Falchikov (2006) barqaror baholash amaliyotlari talabalarning o'z ishlarini baholash qobiliyatini rivojlantirishi kerakligini ta'kidlaydilar. Shakllantiruvchi usullar, jumladan, o'z-o'zini baholash va tengdoshlarni baholash bu ko'nikmalarni rivojlantirishda ayniqsa samaralidir.

Joriy baholash Bloom taksonomiyasida tasvirlanganidek, yuqori darajadagi kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydi. Muammoni hal qilish vazifalari, amaliy tadqiqotlar va hamkorlikdagi loyihalar kabi faoliyatlar tahlil, sintez va baholashni talab qiladi. Bu ko'nikmalar akademik muvaffaqiyat va professional kompetensiya uchun zarurdir. Ko'pincha kontentni eslab qolishni birinchi o'ringa qo'yadigan umumlashtiruvchi baholashdan farqli o'laroq, formativ yondashuvlar talabalarni material bilan chuqurroq shug'ullanishga undaydi.

Formativ baholashning yana bir afzalligi uning moslashuvchanligidir. U turli xil o'rganish uslublari va kelib chiqishiga moslashish uchun moslashtirilishi mumkin, bu esa uni yanada inklyuziv yondashuvga aylantiradi. Baholashning bir nechta shakllarini taklif qilish orqali o'qituvchilar barcha talabalar o'z tushunchalarini namoyish qilish imkoniyatiga ega bo'lishini ta'minlashlari mumkin.

Baholash strukturasi va akademik yaxlitlik o'rtasidagi bog'liqlik adabiyotda tobora ko'proq e'tirof etilmoqda. Yuqori darajadagi yakuniy (summativ) baholashlar, ayniqsa, o'quvchilar muvaffaqiyatsizlik xavfini yuqori deb bilsalar, ko'cherish, chatgpt dan foydalanish mumkin bo'lgan sharoitlarni yaratadi. Ushbu muammoni hal qilishda baholash dizayni muhim rol o'ynaydi. Asl fikrlashni, kontekstdan foydalanishni va takroriy rivojlanishni talab qiladigan vazifalar plagiat va aldashga kamroq moyil bo'ladi. Taqdim etilgan qoramalar va fikr-mulohazalar davrlari kabi shakllantiruvchi elementlarning kiritilishi noto'g'ri xatti-harakatlar imkoniyatlarini yanada kamaytiradi. Bundan tashqari, uzluksiz baholash baholarni bir nechta vazifalar bo'yicha taqsimlaydi, har qanday bitta baholashning ulushini kamaytiradi va talabalarga bosimni kamaytiradi.

O'sib borayotgan tadqiqot majmuasi formativ va summativ baholashni izchil asosga birlashtirishni qo'llab-quvvatlaydi. Ularni alohida ob'ektlar sifatida ko'rib chiqish o'rniga, o'qituvchilar shakllantirish faoliyati talabalarni umumlashtiruvchi baholashga tayyorlaydigan baholash tizimlarini ishlab chiqishga da'vat etiladi. Samarali strategiyalardan biri Biggs (1996) tomonidan taklif qilingan konstruktiv moslashuv bo'lib, u ta'lim natijalari, o'qitish faoliyati va baholash usullarining bir-biriga yaqinligini ta'minlaydi. Ushbu modelda formativ baholash o'quvchilarni umumlashtiruvchi topshiriqlarni muvaffaqiyatli bajarishga yo'naltiruvchi asos bo'lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, yakuniy bahoning mazmunli qismini formativ baholashga qo'yish uning qabul qilingan qiymatini oshirishi mumkin. Bu izchil ishtirokni rag'batlantiradi va o'quv jarayonining ahamiyatini kuchaytiradi.

O'zining afzalliklariga qaramay, formativ baholash amaliy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. O'z vaqtida va batafsil fikr-mulohazalarni taqdim etish, ayniqsa, katta sinflarda katta vaqt va kuch talab qiladi. Avtomatlashtirilgan qayta aloqa tizimlari va onlayn platformalar kabi texnologik vositalar ushbu muammoni hal qilishda yordam

berishi mumkin, ammo shaxsiy fikr-mulohazalarni to'liq almashtira olmaydi. Yana bir qiyinchilik - talabalarning idroki. An'anaviy baholash tizimlariga o'rgangan o'quvchilar dastlab formativ yondashuvlarga qarshilik ko'rsatishlari mumkin. Muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ushbu usullarning maqsadi va afzalliklari haqida aniq ma'lumot berish muhimdir. Institutsional yordam ham muhim ahamiyatga ega. Siyosatlar, o'qitish va resurslarni taqsimlash muvozanatli baholash amaliyotini targ'ib qilish uchun mos kelishi kerak.

Xulosa

Formativ va summativ baholash o'rtasidagi nomutanosiblik oliy ta'limda muhim muammo hisoblanadi. Muvaffaqiyatni baholash uchun yakuniy baholash zarur bo'lsa-da, uning ustunligi talabalarning faolligini susaytirishi, sirdan o'rganishni rag'batlantirishi va akademik shaffoflikka xavfni oshirishi mumkin. Formativ baholash uzluksiz o'rganish, fikr-mulohazalar va ko'nikmalarni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydigan qo'shimcha yondashuvni taklif qiladi. Baholashning har ikkala shaklini izchil asosda birlashtirish ta'lim samaradorligini oshirishi va o'quvchilarning o'rganishdagi murakkabliklarini yaxshiroq aks ettirishi mumkin. Oxir oqibat, baholashning maqsadi o'lchovdan tashqari mazmunli va davomli ta'limni rag'batlantirishni o'z ichiga olishi kerak. Bunga erishish yanada muvozanatli va pedagogik jihatdan asoslangan baholash amaliyotiga o'tishni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Brown, A and Warschauer, M. (2006) From the University to the Elementary Classroom: Students' Experiences in Learning to Integrate Technology in Instruction. *Jl. of Technology and Teacher Education* 14(3), 599-621
2. Boud, D. and Falchikov, N. (2006). Aligning assessment with long-term learning, *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 31, 4, 399-413.
3. The spatial impact of language policies on the marginal bids for English education in Hong Kong Mok, D. and LH Li - *Growth and Change*, 2010, The spatial impact of language policies on the marginal bids for English education in Hong Kong
4. Owen, L. (2016). The Impact of Feedback as Formative Assessment on Student Performance. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 28(2), 168-175
5. Timmis, S., Broadfoot, P., Sutherland, R., & Oldfield, A. (2016). Rethinking assessment in a digital age: Opportunities, challenges and risks. *British Educational Research Journal*, 42(3), 454-476.
6. Wormeli, R. (2023). Fair isn't always equal: Assessment & Grading in the Differentiated Classroom. Routledge